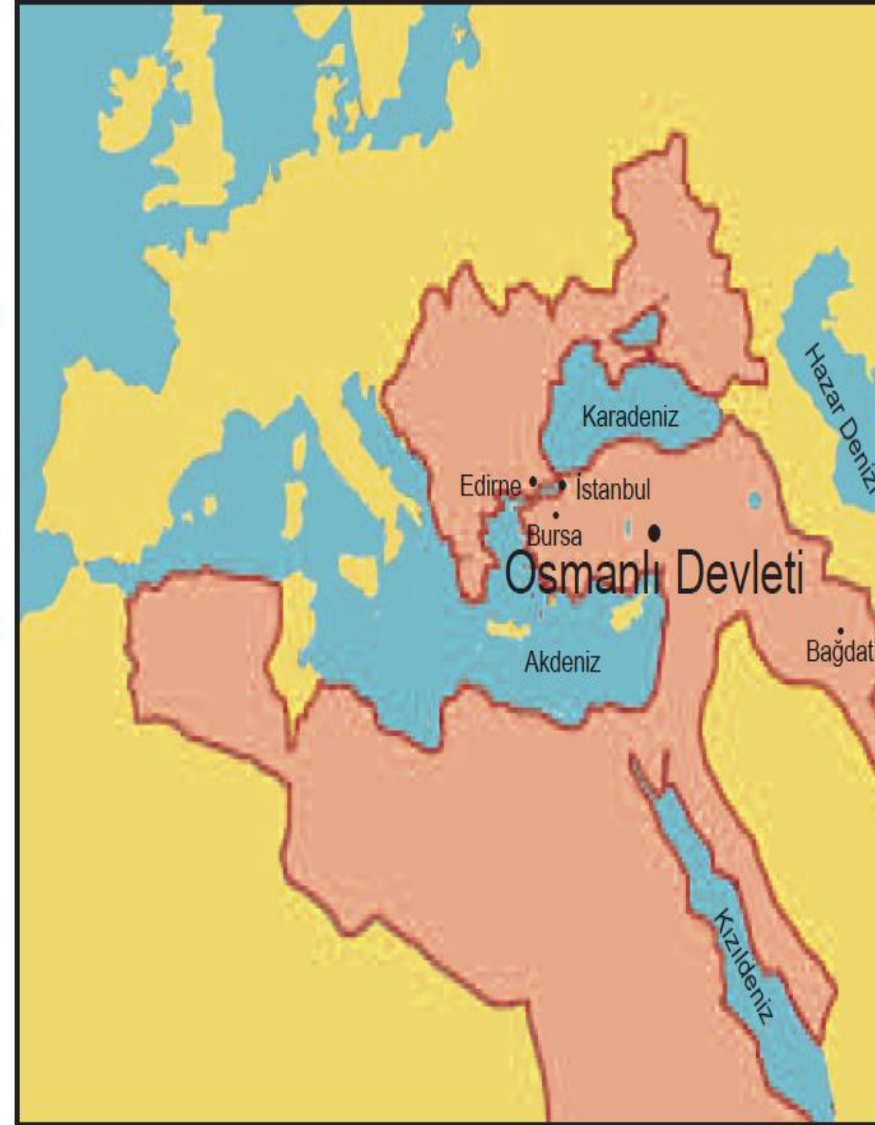

Türk Eğitim Tarihi 3

Osmanlı Devleti, 1299'da Söğüt-Bilecik'te kuruldu. XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu'dan Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarına yayılarak sınırlarını genişletti. 1453'ten itibaren Yükselme Dönemini yaşamaya başladı. XVI. yüzyılda dünyanın en güçlü devletlerinden biri konumuna geldi.

Yükselme Döneminde (1453-1579) askerî, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda güçlü bir durumda olan Osmanlı Devleti, eğitim alanında da asıl gelişmeyi bu dönemde gerçekleştirdi.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren eski gücünü kaybeden Osmanlı Devleti Duraklama, Gerileme ve Çöküş dönemlerini yaşadı. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti hukuken sona erdi.

Osmanlı Devleti'nde
Klasik Dönem Eğitiminin
Özellikleri

Müslüman, gayrimüslim ve yabancı okulları ile askerî eğitim kurumlarında farklı eğitim uygulamaları vardır.

Pozitif bilimlerden çok (fizik, kimya...) naklî bilimlere (tarih, astronomi...) önem verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda fethettiği topraklardan getirilen gayrimüslim çocuklar, askerî eğitimin birincil nesnesini oluşturur.

Eğitim öğretim; ezbercilik, taklit yoluyla öğrenme, aktarmacılık üzerine kuruludur.

Eğitim alanındaki teknolojik gelişmelerden yararlanmada geç kalmıştır.

Tanzimat'a kadar devletin, eğitim kurumları üzerinde doğrudan bir denetim ve kontrolü yoktur.

Eğitimin mali kaynağını halk ve vakıflar sağlamıştır.

19. yy.ın ikinci yarısına kadar kız çocukları ilkokuldan sonra eğitim almamıştır.

İlk ve ortaöğretimde eğitim dili Osmanlı Türkçesidir. Yükseköğretimde ve bilim çevrelerinde hâkim dil Arapçadır.

Bilgin denince akla "âlim" gelmektedir. Âlimden de medrese eğitimi almış din bilgini anlaşılmaktadır.

-
- *Geleneksel Osmanlı eğitim sistemi, dinî temele dayanır ve âlim (bilgin) sözcüğünden din bilgini anlaşılır.*
 - *Devletin, sivil eğitim kurumları üzerinde herhangi bir denetim ve kontrolü yoktur. Eğitim yöntemi esas olarak nakilci ve ezbercidir. Tanzimat Dönemine kadar, eğitim her düzeyde ücretsizdir. Osmanlıca adı verilen Türkçe, Arapça ve Farsça karışımı yapay bir dil geliştirilmiştir. Böylece aydınlarla halk arasındaki uçurum erinleşmiştir. Eğitim ve bilginin toplumda yaygınlaşması güçleşmiştir. XVIII. yy.dan sonra, eğitim sisteminde yenileşme başlamıştır.*
-
-

Osmanlılarda Eğitim Kurumları

• Örgün Eğitim Kurumları

► Sivil Eğitim Kurumları

- Mektepler

- Medreseler

► Askerî Eğitim Kurumları

- Acemi Oğlanlar Ocağı

- Yeniçeri Ocağı

- Enderun (Saray Mektebi)

• Yaygın Eğitim Kurumları

- Camiler

- Tekkeler

- Kütüphaneler

- Sahafklar

- Loncalar

- Kiraathaneler

- Rasathaneler

Bu dönem medreseleri, öğretim kadroları, kaynakları, fıkıh ve kelamın yanı sıra matematik, felsefe, astronomi, tıp bilimlerinin de okutulması, yetkin bilginlerin yetiştirilmesi bakımından henüz gücünü ve olgunluğunu kanıtlayamamış küçük bir beylik için gerçekten övünç kaynağıdır.

**Bursa
Yeşil Medrese**

Sıbyan Mektepleri

- • Bu okullara *mahalle mektebi* ya da *taş mektep* denirdi.
- • Kur'an'ı yüzünden ve ezberden okuma, temel matematik öğretilirdi.
- Sonraki dönemlerde yazı eğitimi de verilmiştir.
- • Beş, altı yaşlarındaki kız ve erkek çocukları bu okullara giderdi.
- • Eğitim süresi dört yıldır.
- • Öğretmenlerin okuma yazma bilmesi ve temel dinî bilgilere sahip olması yeterliydi.
- • Okulun giderleri vakıflar veya halk tarafından karşılanırdı.
- • Eğitim, ailelerin isteğine bağlıydı; zorunlu değildi.

Sıbyan Mektebi, Fındıklı/Istanbul

2. Medreseler

- Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren eğitim ve bilime büyük önem vermiştir. Bu uygun ortamda, daha önceki Türk devletlerinden örnek alınan medreseler, Osmanlılarda da gelişerek varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde ilk medrese Orhan Gazi tarafından İznik'te Orhaniye Medresesi adıyla kurulmuştur. Bu medresenin ilk müderrisi, dönemin önemli bir bilgini olan Davud-ı Kayseri'dir. İznik Medresesinden başka, başta Bursa ve Edirne olmak üzere imparatorluğun tüm şehirlerinde birçok medrese açılmıştır. İlköğretim seviyesindeki medreseler, köylere kadar yayılmıştır.
-
-

Medreseye masraflarını karşılayabilecek kadar vakıfları bağladıktan sonra müderrisliğine de tahsilini Mısır'da tamamlayan Dâvud-u Kayseri' yi tayin etmiştir.

Devrin büyük alimleri bu medresede ders vermişlerdir (İhsanoğlu; 1999, 235).

Medreselerin Genel Özellikleri

- Medreselerde genellikle orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim veriliyordu, fakat ilköğretime (ikinci kademe) denk olan medreseler de vardı.
- Medreselerde fıkıh, kelam, hadis, tefsir, mantık, belagat, lügat, nahiv, hendese, astronomi ve felsefe gibi dersler okutulurdu.
- Medreseler, yaptıkları ilmî faaliyetlere göre derece ve sınıflara ayrılıyordu.
- Müderrisler, medreselerin derecelerine göre terfi ederlerdi.
- Eğitim dili olarak yaygın biçimde Arapça kullanılmaktaydı. Daha sonra Farsça da eğitim dilleri arasına girdi.
- Âlimler, padişahın makamında huzur derslerine katılırlardı.
- Medreselerin mali kaynağı vakıflardı.
- Hayırsever kişi ve aileler, hanedan üyeleri, yüksek dereceli devlet görevlileri bu kurumların kuruluş ve işletme giderlerini karşılamaktaydı.
- Osmanlı medreselerinde faaliyet gösteren bilim adamlarının devletle ve dolayısıyla siyasi otorite ile güçlü bir bağı yoktu.
- Devletin genel bütçesinden eğitim ve öğretim faaliyetlerine herhangi bir pay ayrılmazdı.
- Medreselerden mezun olanlar ilmiye ve kalemiye zümrelerinde kadı, müftü, şeyhülislam, kazasker olarak görev alıyorlardı. İstanbul'un fethine kadar, devletin önde gelen kuruluşlarında yönetici olarak ulema zümresine mensup insanlar görev yapmıştır.

Ulema ve öğrenciler, Levnî

□ Kuruluş Dönemi Osmanlı Medrese Eğitimi

İlk dönem Osmanlı medreseleri, *Osmanlı öncesi Amasya, Konya, Kayseri, Karaman ve Aksaray gibi Anadolu şehirlerinde* gelenekleri yerleşen eğitim faaliyetlerinin bir devamı olarak telakki edilebilir. Bu faaliyetler o dönemin en mühim ilim ve kültür merkezi sayılan Mısır, Suriye, İran ve Türkistan'dan gelen alimlerin sayesinde mümkün olmuştur (İhsanoğlu; 1999, 234-235).

İlk Osmanlı
medresesini İznik'te
Orhan Gazi
kurmuştur.
İznik'i fethettikten
hemen sonra
(1330-1331) burada
yeni bir medrese
binası inşa
ettirmiştir.

ORHAN GAZİ H. 726-761 M. 1326-1359
55x65 Tuval / Yağlı Boya

Her medresenin 15 odasına 2'şer akçe gündelik, ekme  ve  orba verilen birer danişmend yerleştirilirdi.

Geri kalan iki oda kapıcılara ve ferraş denilen temizlik ilere ayrılırdı.

Tetimme Medreseleri denen 8 medrese ise orta öğretim düzeyinde idi. Her medresede 11 oda vardı ve her odaya suhte (softa) denen 3 kadar öğrenci yerleştirilmişti. Odaların mumla aydınlatılması ve öğrencilerin bazı ihtiyaçları için her birine az bir para veriliyordu. Öğrenciler yemeklerini imarette parasız yiyorlardı. Tetimmelerde muîdler ve en seçkin danışmentler ders okutuyorlardı.

Fatih medreselerinde okutulan dersler hakkında net bilgiler yoktur. Külliye vakfiyesinde Sahn müderrislerinin öğrencilere çeşitli ilimler öğretmesi istenmiştir. Sahn'da yalnızca yüksek islamî bilimlerin (tefsir, hadis, fıkıh, kelam), Tetimmelerde de dini derslerin yanında din dışı bazı bilimlerin okutulduğu ileri sürülmektedir.

Fatih ayrıca camiye çevrilen Ayasofya Kilisesinde ve Eyüp Camiinin yanında medreseler yaptırdı.

Ayasofya medresesi Sahn derecesinde idi; sonraları daha da üstün sayıldı. Terfi eden Sahn müderrisleri buraya atanırlardı.

Eyüp medresesi ise atanan müderrisin bilgisine göre Sahn yada daha aşağı sayılmıştır (Akyüz; 2005, 61-62).

Medreselerin yirmili, kırklı gibi kategorilere ayrılmasında müderrislerin aldıkları yevmiyeler esas alınmıştır. Örneğin altmış lira yevmiyeyle çalışan müderrislerin olduğu medreselere altmışlı denmiştir.

Medrese Çeşitleri

- Genel eğitim veren medreseler
- Yirmili medreseler
- Otuzlu medreseler
- Kırklı medreseler
- Ellili medreseler
- Altmışlı medreseler
- Sahn-ı Seman Medreseleri
- Süleymaniye Medreseleri
- İhtisas medreseleri

İhtisas medreseleri, uzmanlık verdikleri alana göre isim alırlardı. Örneğin darülhadis, din eğitimi; medresetülkudat, kadılık eğitimi; darüttıp, tıp eğitimi verilen medrese idi.

Fatih yeni baş şehrini
dârülilm (ilim merkezi)
haline getirmek için
İstanbul'un bir tepesi
üzerine daha sonra kendi
adıyla anılacak bir külliye
inşa ettirmiş ve bu
külliyenin içinde
medreseler kurulmuştur
(İhsanoğlu; 1999, 237).

FATİH SULTAN MEHMED H. 855-886 M. 1451-1481
55x65 Tuval / Yağlı Boya

7

Medreselerin Dereceleri

1. Müderrisi 20-25 akçe alan “Hâşiye-i Tecrid” medreseleri
2. Müderrisi 30 akçe alan “Miftah” medreseleri
3. Müderrisi 40 akçe alan “Telvih” medreseleri
4. Müderrisi 50 akçe alan “Hariç” medreseleri
5. Müderrisi 50 akçe alan “Dahil” medreseleri, Tetimme ve Sahn medreseleri

Kırkılı ve ellili Hariç medreseler Anadolu Selçukluları'nın, Anadolu Beylikleri hükümdarlarının, onların ailelerinin, vezir, sancak beyleri ve ümeranın yaptırdıkları medreselerdir.

Dahil medreseleri Osmanlı padişahları, şehzade valideleri, şehzadeler ve padişah kızlarının yaptırmış oldukları medreselerdir.

Tetimme medreseleri dahil medreseleri derecesinde, Sahn medresesine talebe yetiştiriyorlardı.

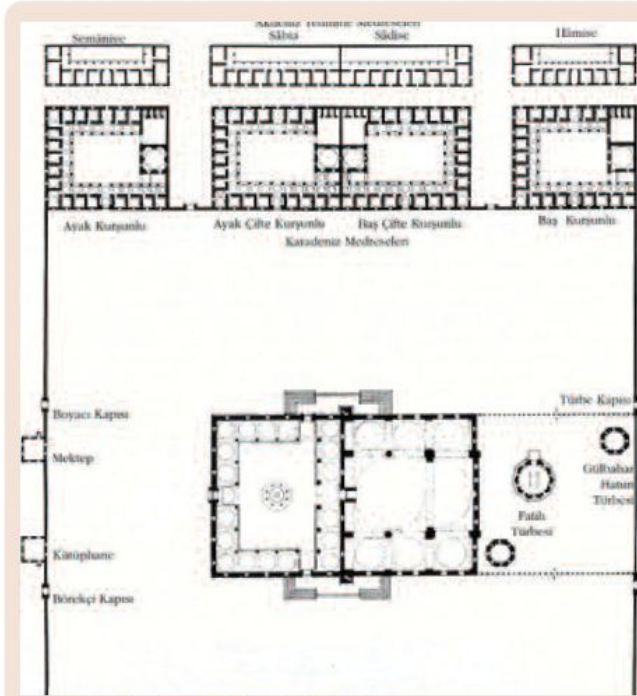
En yüksek tahsil seviyesi Sahn-ı Seman idi (İhsanoğlu; 1999, 239-240).

Dört medresenin başındaki müderrislerden her birine 60, Dârü'l-Hadis müderrisine 50, Dârüttıp müderrisine 20 akçe tayin edilmiştir. Böylece bu medreseler Fatih'in Sahn Medreselerinin üstüne geçmiştir.

Dârülhadis müderrisine verilen yevmiyenin miktarı diğer dört medresenin altında olsa da Dârülhadis'in ilk müderrisine tayininden itibaren 100 akçe verilmiştir.

Bu sebeble o dönemden itibaren Osmanlı Medreselerinin en yükseği sayılırdı. Dârülhadis müderrisi de en yüksek müderris kabul edilir ve arzu ettiği taktirde kadılıklardan birine tayin olunurdu (İhsanoğlu; 1999, 240-241).

Sahn-ı Seman Medreseleri (Sekiz Bölümlü Medrese)

Sahn-ı Seman Medresesinin krokisi

(Tetimme Medreseleri) her bir medresesinde on bir oda vardı ve her odaya suhte (softa) denen üç öğrenci yerleştirilirdi...

Sahn-ı Seman Medreselerini kuran Fatih Sultan Mehmet'in teşvik ve çabaları ile İstanbul, Türk ve İslam dünyasından bilginleri kendine çeken bir bilim merkezi oldu. Başta ünlü matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu olmak üzere pek çok Türkistanlı bilgin İstanbul'a geldi. Önceleri ise Osmanlı bilginleri, matematik öğrenimi görmek için Semerkant'a gidiyordu.

İstanbul'un fethinin ardından İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan Sahn veya Sahn-ı Seman Medreseleri, medreseler açısından bir dönüm noktasıdır. Zira toplum ve devlete eleman yetiştiren medreselerin misyonu, sınırların büyümesiyle daha da artmıştır. Sahn-ı Seman Medreseleri, yetişmiş eleman ihtiyacını karşılaması yanında diğer medreselere de sistem olarak örnek oluşturmuş ve onların da teşkilatlanmasını sağlamıştır.

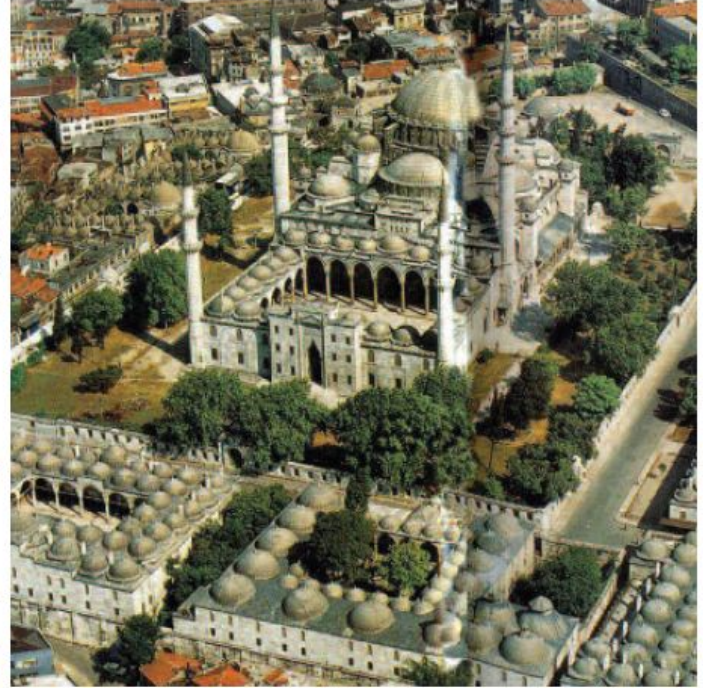
Sahn-ı Seman Medreselerinde, yükseköğretim ve orta-öğretim düzeyinde eğitim verilen iki ana bölüm vardı. Her bir bölüm sekiz medreseden oluşuyordu. Yükseköğretim düzeyindeki medreselerin her birinde on dokuz oda (hücre) bulunuyordu. Bu yüksek medreselerde sekiz müderris görev yapıyordu. Sekiz müderrisin birer odası ve elli akçe gündeliği bulunan, ekmek ve çorba verilen birer müderris yardımcısı (muid) vardı. Her medresenin on beş odasına ikişer akçe gündelik, ekmek ve çorba verilen birer danişment (talebe) yerleştirilirdi. Ortaöğretim düzeyinde eğitim verilen bölümün

Süleymaniye Medreseleri

Sahn-ı Seman Medreselerinden sonra kurulan en önemli eğitim ve bilim kurumu, Süleymaniye Medreseleriydi. Bu kurum, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye Külliyesi içinde yedi medrese olarak yaptırıldı. Süleymaniye Medreseleri ile Osmanlı, örgün eğitimin doruğuna ulaştı. Tıp, tabiat (doğa bilimleri), riyaziye (matematik), heyet (gök bilimi) alanlarında ders programlarının yer aldığı bu okullarda, düşünürlerin görüşlerinin tartışılması biçiminde kelam (İslam felsefesi) dersi de yapılırdı.

Süleymaniye Medreselerinde bunların dışında mantık, felsefe, fizik, astronomi, meteoroloji, madenler ve botanik dersleri de okutuluyordu.

Külliyenin içinde medreseden başka; hastane, imarethane (yoksullara ve öğrencilere yemek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu), tabhane (mutfak), hamam gibi sosyal tesisler de bulunuyordu.

Süleymaniye Külliyesi

Medreselerde Okutulan Dersler

Ulum-ı Aliye (Yüksek İslami Bilimler)	Ulum-ı Akliye (Müspet Bilimler)	Ulum-ı Aliyye (Alet Bilimleri)
Fıkıh	Felsefe	Mantık
Kur'an	Matematik	Maani
Tefsir	Astronomi	Belagat
Hadis	Hendese	İnşa
Kelam	Hesap	
	Tarih	

Medreselerin düzeyleri, öğretim düzeni

Fatih'in düzenlemeleri daha sonraki dönemler için örnek olmuş ve klasik Osmanlı medrese düzeni oluşmuştur.

Kesin süreleri yoktu, amaç belli kitapları okumaktı. En az 1-2 yıl öğretim yapıyorlardı.

Ders anlatma, tartışma yöntemleri de uygulanmakla beraber öğretim yöntemi esas olarak ezberciliğe dayanıyordu (Akyüz;2005, 62).

Medreselerde umûmî derslerin yapıldığı sınıflarda talebe sayısı yirmiye geçmezdi. Bu durum, derslerin sık sık tekrarlarla ve karşılıklı soru sorulup cevap verilme imkânını sağlar ve en iyi şekilde öğrenmeye imkân hazırlardı. Bu husus günümüzde de çok önemli kabul edilir.

Günde beş saat, haftada dört gün ders yapılırdı. Dersler sabah namazından sonra başlar, öğleye kadar devam ederdi. Öğleden sonra talebe serbest bırakılırdı. Haftanın Salı, Perşembe ve Cuma günleri tatil yapılırdı. Ayrıca Ramazan ve Kurban bayramları ile İslâm dininde mübarek sayılan kandil günleri de tatil kabul edilmişti.

Yıllık tatiller Recep, Şaban, Ramazan aylarını içeren üç aylarda yapılmaktaydı. Öğrenciler bu aylarda medreseden uzaklaşarak yurdun değişik yerlerine dağılıyorlardı. Köy köy dolaşarak halka vaaz ve nasihat etmeleri karşılığında köylülerin para, yiyecek ve giyecek verdikleri bu uygulamaya “cerre çıkmak” adı veriliyordu.

Bu yöntem sayesinde öğrenciler medreselerde öğrendikleri teorik bilgiler önce medrese mescidinde tatbikat sahasına koymakta, burada aldıkları tecrübelerle ve her yıl tekrarlanagelen bir metotla halkın karşısına çıkmaktaydılar. Halka ilk elden ve yetkili ağızlardan anlatılan bu konular halk üzerinde de etkili oluyordu. Ayrıca bu sayede öğrenciler tahsil ettikleri konuları hafızalarına daha iyi yerleştirebilmekte ve cerre çıkacaklarını bildikleri için bu faaliyetlere geniş bir şekilde hazırlanmaktaydılar.

Bu yönüyle bakıldığı zaman ülkenin her yöresi medrese öğrencileri için açık bir uygulama alanı durumundaydı.

Ayrıca cerre çıkmak öğrencilere sürekli kaldıkları hücrelerden farklı bir ortamın varlığını öğrettiği gibi farklı insan ve kişilerle karşılaştıkları için sosyo-pedagojik tecrübeler elde etmesine fırsat veriyordu. Böylelikle öğrenciler sahip oldukları bilgilerin halka intikali sırasında hitabet heyecanını gidermekte ve kendilerinin eksik oldukları konuları daha iyi kavrayarak tedbir almaktaydılar (Hızlı; 1997, 158-162).

Öğrenciler cerre çıktıkları yerlerde halka beş vakit namaz kıldırarak, mukabele okumak, İslâm dininin prensiplerini anlatmakla günlerini geçiriyorlardı. İmamsız ve hatipsiz köylerde öğrencilerin faaliyetleri ulaştırma ve haberleşme araçlarının çok az bulunduğu dönemlerde dünya ile bağlantılarını hemen hemen kaybetmiş olan köy ve kasabalarda halkı aydınlatmak, onları son gelişmelerden haberdar etmek gibi faydalı sonuçlar vermekteydi.

Fâtih Kanunnâmesi'ne göre, medreselerin denetimi mahallî müftülöklere bırakılmıştı. Bu durum, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin mahallî ihtiyaç ve şartlara göre organize edilmesine faydalı olmakta, halkın eğitim ve öğretim faaliyetlerine ilgi duymasına, medreselere mâlî katkılarda bulunmalarına yardım etmekteydi.

Medreseler bundan asırlar önce, eğitim ve öğretimi, bir sınıf ve zümre imtiyâzı olmaktan çıkarmak, toplumda sosyal adâleti, fertler arasında fırsat ve imkân eşitliğini sağlamak için, parasız tedrisat yaparlardı. Talebenin ve öğretim elemanlarının masraflarını zenginler ve çok defâ bu maksatla kurulmuş vakıflar karşılardı.

Türk medrese geleneğinin en ileri örnekleri Osmanlı medrese sisteminin belkemiğini oluşturan Fatih ve Süleymaniye Külliyeleridir. Bu iki kurum kendi mantığı ve çevresel koşulları çerçevesinde kavranabilecek medrese akademik düzeyinin nihai ürünüdür. **Bağdat Nizamiye medreseleri, Fatih ve Süleymaniye örnekleri ile aşılabilmektedir.** Çünkü daha önce akademik yapısı esnek ve değişken olan medreseler Osmanlı döneminde yapılan hukukî düzenlemelerle istikrara kavuşturulmuştur (Akgündüz; 1998, 125).

Osmanlı medreseleri, kendi içlerinde basamak basamak yükselen hiyerarşik bir yapı arz etmekte ve her müderris eğitim-öğretim hayatına en alt seviyedeki medreselerden başlamakta, her medresede okuması gereken dersleri okuyup başarılı olduktan sonra, bir üst medreseye geçebilmekte, böylece en yüksek dereceli medreselere ulaşmak mümkün olmaktaydı. Aynı şey, müderrisin tedris hayâtı müddetince de geçerliydi. Buradan yönetici olarak, yahut başka bir vazife ile devlet hizmetine girmektedir (Unan; 1999).

Ders Programları

Osmanlı medreseleri esas itibariyle öğretmen, müderris, imam, müftü, kadı gibi görevlilere duyulan ihtiyacın karşılanmasına pratik olarak hizmet ettiği için başta Fıkıh olmak üzere Hadis, Tefsir, Kelam, Akaid ve Ahlâk gibi dinî, hukukî dersler öncelikli olarak okutulurdu. Bununla beraber Hikmet, Mantık, Hendese gibi aklî ilimlere de yer verilir, ancak bu dersler daha ziyade asıl dersleri anlamaya yarayan yardımcı ilimler olarak görülürdü (Sarıkaya; 1997, 36).

Programlar karşılaştırıldığında son dönem ders programlarının XV. ve XVI. yüzyıldaki derslerden kayda değer farklılıklar arz etmedikleri görülmektedir. Hem öğretimin içerik, amaç, usûl ve yöntemleri hem de dersler ve ders kitapları hemen hemen hiç geliştirilmemiştir (Sarıkaya; 1997, 85).

Müdürris

Müdürris, tedris fiilinden türetilen Arapça bir kelimedir. Medrese veya camide talebeye ders okutan hoca anlamına gelmektedir.

İlk devir Osmanlı medreselerinde müdürrisler Nizamülmülk medreselerinde olduğu gibi ehli sünnet mezheplerden Hanefi fıkhı üzerine tedris yaparlardı.

Müdürrislere cemiyet içinde çok hürmet gösterilirdi (Bilge; 1984, 19).

Müdürrislerin geniş bir bilgiye sahip olması gerekiyor, ancak bu müdürris olmaya kâfi gelmiyor; ilminin yanında pek çok insânî ve ahlâkî vasıflara sahip olması da gerekiyordu. Ayrıca ders verme yeteneğine sahip ve kolayca dersi işleyebilen deneyimli müdürrislerin tercih sebebi olması o dönemlerde pedagojik bazı kriterlerin varlığına işaret etmektedir (Hızlı; 1997, 51).

Muîd

Muîd müderris ile öğrenci arasında bir yerde bulunurdu. Bu günkü asistan konumundadır.

Muîd talebelerle aynı yerde oturan, müderrisin dersten ayrılmasını müteakip veya daha sonra **dersi talebeye tekrarlayan ve talebenin müderrise sormaktan çekindiği şeyleri cevaplayan** bir kişi durumundaydı. Bu yönüyle muîd aynı zamanda bir müzakereci idi.

Muîdler gerekli ilmî ehliyeti elde ettikten sonra bir medreseye tayin edilirdi. Aslında muîdliği müderris yanında yapılan bir staj gibi düşünmek de mümkündür.

Medreselerdeki görevleri sebebiyle muîdlerde müderrisler gibi itibar görmekteydiler (Hızlı; 1997, 99-105).

Öğrenciler

Osmanlılar medrese öğrencilerine talebe, tüllab, danışment, softa, müsteid demişlerdir. Sıbyan mektebi öğrencilerine genellikle talebe, şâkird; alt düzey medrese öğrencilerine softa; yüksek düzey medrese öğrencilerine danışmend denirdi. Medrese öğrencilerini genel olarak kapsayan terim de “***talebe-i ulûm***” idi.

Hoca öğrenci ilişkileri öğrencinin mutlak saygı göstermesi esasına dayanıyordu. Hoca ile ters düşenler onun izni olmadan kolay kolay başka bir müderris tarafından kabul edilmezdi (Akyüz; 2005, 64).

Kitaplar ve Öğretim Dili

Kitaplar ve öğretim dili esas olarak Arapça idi. Türkçe kısmen sözlü açıklamalarda ve tartışmalarda kullanılıyordu (Akyüz; 2005, 64).

Ana gayesi İslâm hukukunu topluma anlatacak, vereceği kararlarla adaleti tesis edecek fâkih, kadı, müftü yetiştirmek olan bir kurumun öğretim dilinin Arapça olması doğaldır.

Fıkhın temel dayanağı Kur'ân ve Sünnettir. Bu kaynaklardan en doğru şekilde istifade etmek çok iyi bir Arapça bilgisi gerektirir. Bundan dolayı medreselerde yardımcı dersler arasında en önemli mevkiyi Arapça öğretimi almaktadır (Sarıkaya; 1997, 39).

Medreselerin Bozulması

Osmanlı medreselerinin bozulması, ilk defa belirgin olarak bazı müderrislerin terfileri normal yolların dışında yapılması yoluyla, Kanunî zamanında başlamıştır. Daha sonraki yıllarda ise, bozulma yayılarak ve çeşitlenerek büyümüştür ([egitim.aku.edu.tr /tet02.htm](http://egitim.aku.edu.tr/tet02.htm)).

II.Bayezid ve Kânûnî dönemlerinde bizzat padişahın isteği üzerine iltimasla müderris tayinleri yapılmıştır. Önceleri münferid ve önemsiz sayılabilecek bu gibi hadiseler daha sonraları yaygınlaşarak adeta usûl halini almıştır (Zengin; 2002, 22-23).

Bu tür bozulmalar daha sonraki dönemlerde çoğalmış; 16. yüzyıl sonlarında ise hem medrese öğretimi hem de ilmiye sınıfı tamamen bir kargaşanın içine düşmüştür ([egitim.aku.edu.tr /tet02.htm](http://egitim.aku.edu.tr/tet02.htm)).

Nedenleri:

- Siyasetin bilim anlayışını baskı altında ve dar kalıplar içinde tutması
- Her şeyin ve bilimin temelinde iman esaslarının aranması, bilimin imanın temelinde olduğunun kabul edilmemesi
- Medrese sisteminin kendi iç dinamiklerinin bilimsel gelişmeyi zorlaştırıcı bir nitelik taşıması
- Batı ile karşılaştırmalar yapılmadığı için ülkedeki eğitim öğretim ve bilimin içine yuvarlanmakta olduğu durumun zamanında ve iyi anlaşılabilmesi

-
- Duraklama ve gerileme dönemlerinde Rumeli'de yenilgiler yüzünden Türk kitlelerinin gerilere doğru göç etmesi; böylece İstanbul ve başka kentlerde düzensiz bir nüfus yoğunluğu oluşması, bu kişilerin medreselerde de barındırılması yüzünden bunların hayır kurumları haline dönüşmesi
 - Rüşvet, hatır, gönül, adam sendecilik, aldırış etmemek
 - Devletin çeşitli kurumlarının da bozulmaya başlaması

Medreselerin Bozulma Biçimleri

□ Öğretim ve yöntem alanında bozulma

Aklî ve müsbet bilimler programdan çıkartılmış; yalnızca dinî, hukukî bilimler öğretilmiştir.

Tartışma, eleştiri yöntemi de terkedilmiş; aktarma, kitabi, dogmatik yöntemler yerleşmiştir (Akyüz; 2005,72-76).

Esasen medrese öğretim programlarındaki yetersizliği ve gerilemeyi sadece Felsefe, Fen ve Matematik ilimleri ile sınırlamamak gerekir. Medrese programlarında daima ilk sırayı alan Tefsir, Hadis, Kelam ilimlerinin de aynı dönemden itibaren gerilediği ve ihmal edildiği görülmektedir.

Arapça'nın ilim dili olmasına rağmen özellikle son dönemlerde medreselerde güçlü bir Arapça öğretiminden bahsedebilmek güçtür.

İlk zaman Osmanlı müderrislerinin Arap ülkelerinde tahsillerini yapmış olmaları yüzünden Arapça'ya hakimiyet yüksek seviyede olmasına karşılık sonraları kendi ülkelerinde yetişmeye başlamaları ve genel öğretime paralel olarak Arapça öğretimi de giderek zayıflamıştır (Zengin; 2002, 39).

Medreselerdeki geleneksel öğretim metodu müderrisin kitaptan dersi okuyarak yerine göre izah etmesi, talebenin de hocasını dinlemesi ve gerektiğinde not tutması şeklindedir.

Bunların yanı sıra ezber ve karşılıklı soru-cevap usûlüne de yer verilmiştir. Müspet yönleri olmasına rağmen bu öğretim metodu bazı menfi özellikler de taşımaktadır.

Öncelikle öğretimde belirli kitapların esas alınması, bilgilerin Aristo mantığına göre şerh ve tefsir edilerek anlamdan çok lafza kıymet verilmesi medrese öğretimini kısır ve verimsiz hale getirmiştir.

Bilhassa son dönemlerde medreselerde düşünen ve araştıran insan yetiştirmek amaç olmaktan çıkarak hedef sadece belirli bilgileri öğretmek olmuş, müderrisler felsefî ve kelâmî meselelere çözüm bulmak ve tartışmak yerine bu konuları eski bilgilerle geçiştirmeyi tercih etmişlerdir (Zengin; 2002, 56).

□ Mderrisliğe atanma yönteminin bozulması

Önceleri medrese mezunları az sayıda müderrislik kadrolarına atanabilmek için mlzemet usûlüne göre bekleme döneminden geçerlerdi. Zamanla bu yol kötüye kullanıldığı gibi müderris olmak için medreseyi bitirme Őartı da aranmadı.

Ders yapılmayan, harap, adı var kendisi ortada olmayan medreselere kayırma yoluyla bazı kişiler müderris atanıyorlardı. Devlet adamları ve müderrislerin oğullarına da daha çocukken müderris ünvanı veriliyor, bunlar bir medresede görevli gösteriliyor, geçimleri sağlanmış oluyordu. Böylelerine alay için *beşik ulemâsı* denirdi.

□ Disiplin alanında bozulma

XVI.yüzyılın ortalarından itibaren medrese öğrencilerinin disiplini bozulmaya başladı ve bozulma kısa sürede taşrada softa ayaklanmaları denilen büyük boyutlara ulaştı.

Müdürrislerin bir kısmı görevlerini savsaklamaya yada hiç görev yapmamaya başlamışlardı (Akyüz; 2005,72-76).

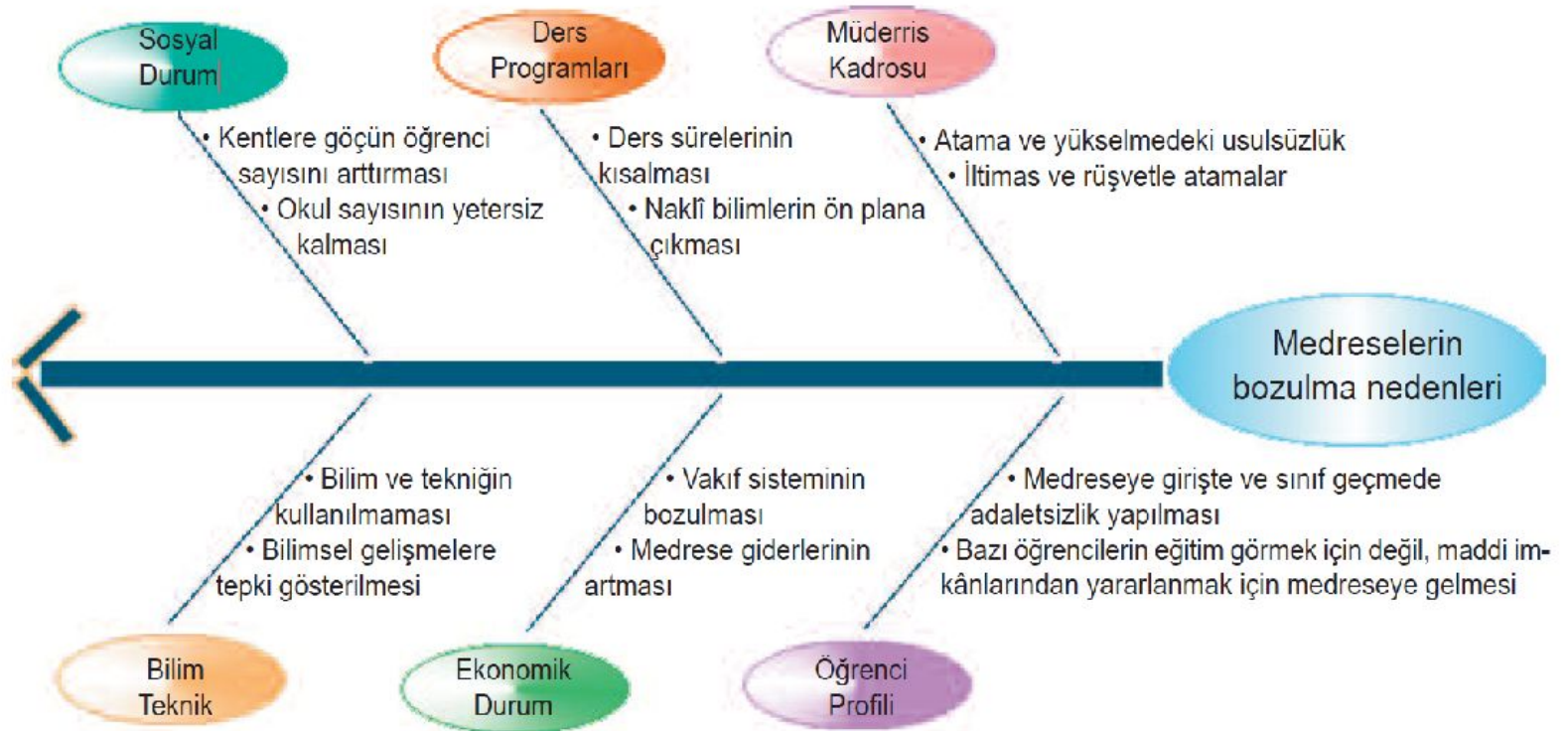
Ağaların, paşaların oğulları ne okumuş ne yazmış, ne de bilim öğrenmeye heveskâr olmuşlardır. Ama bir yolunu bularak medrese mezunu sayılmışlardır. Rüşvet ve iltimasın alabildiğine arttığı bir toplumda, bilginin ve faziletin hiç bir ayırıcı ve üstün özelliği kalmamıştır. **Her mevki, akçesi olanların eline geçmiştir.**

İsmi var cismi yok medreselere müderrisler atanmış, "akçesi var dersi yok" olan bu müderrisler "dânişmendsüzlük ayubtur" diye pek çok cahil kişiyi öğrenci olarak etrafına toplamıştır (www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm) .

Ayrıca devlet tarafından kurulan ve desteklenen Batı tarzındaki okulların itibarının yükselmesi medreseleri olumsuz yönde etkiledi. Artık medreseler öğrencilere bir istikbal vaad edemiyor, sosyal ve meslekî yükselişlerine vesile olamıyordu. Artık halk da çocuklarını daha bakımlı olan ve istikbal vaad eden devlet okullarına göndermeyi tercih etmeye başlamıştı. Öte yandan medreseye giden öğrenciler horlanıyor, aşağılanıyor ve alaya alınıyordu (Sarıkaya; 1997, 77).

Devletin medreseleri ihmali özellikle talebeleri büyük sıkıntıya soktu. İmkanlarının kısıtlanması, parasal kaynaklarının azalması öğrencilerin gerektiği gibi bakımını zorlaştırmıştı. Son dönemde imaretler öğrencilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişti.

Medreselerde yeterli beslenme imkanları bulamayan öğrenciler için cerre çıktıkları Ramazan ve bayram günleri bir umut haline gelmişti. Ancak bu durum halk arasında medrese talebelerinin âdeta dilenci gibi görülmelerine neden olmaya başlamıştı (Sarıkaya; 1997, 89).

Medreselerin Islahı

Padişahların zaman zaman kanunnameler çıkararak medreseleri yoluna koymaya çalıştığı görülür (Akyüz; 2005, 76-77).

Fermanlarda bahsedilen bozukluk ve yapılması istenen şeylerden üç hususta ıslahatın üzerinde duruluyor.

-
1. Talebenin belli bir süre okuması ve derse devamı
 2. Müderrislerin derse devamı
 3. Kitapların eksiksiz okutulmasıdır.

Doğrusu bir dördüncüsü olarak da talebenin iyi öğrenmeden eline icazet veya vesika verilmemesidir (Atay, 1982, 1).

Burada öğrencilerin pek az kitap ve ders okuyup bir an önce üst makamlara çıkmayı amaçladıkları eleştirilmekte ve müderrislerin öğrencileri ciddi çalışmaları, kitapları eksiksiz okutmaları, süreleri kısaltmamaları istenmektedir.

— Medresenin ihyasına yönelik bir dizi adımlar atıldı. Kanunlar, yönetmelikler çıkartıldı, yeni medreseler kuruldu. Başta müderris ve kadılar olmak üzere bütün ulemâ ve talebe-i ulûmun durumlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapıldı. Fen, sosyal ve matematik dersleri medreselerde okutulmaya başlandı. Tedris usûlleri ve ders organizasyonu modernleştirilmeye çalışıldı.

Osmanlı Devleti medreselerin ıslahı ile uğraşırken Batı'da ilmî alanda sürekli gelişmeler kaydedilmektedir. Diğer taraftan devletin gerileme içinde bulunması idarecileri bir çıkış noktası aramaya zorlamıştır. Bunun yolunun da eğitim de dahil her alanda Batı'ya yönelmek olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Neticede medreselerin yanında yeni modern mekteplerin de kurulması yoluna gidilmiştir (Zengin; 2002, 23).

Askeri Okullar

- Geleneksel Osmanlı eğitim sisteminde mektep ve medreselerden sonra en önemli eğitim alt sistemini askerî eğitim kurumları oluşturuyordu. Bu kurumlar; acemi oğlanlar mektebi, Yeniçeri Ocağı ve Enderun Mektebi idi. Ayrıca Mehterhane, Cambazhane adında kurumlar ve askerî sanat okulları vardı.

Askerî Okullar

Acemi Ocağı

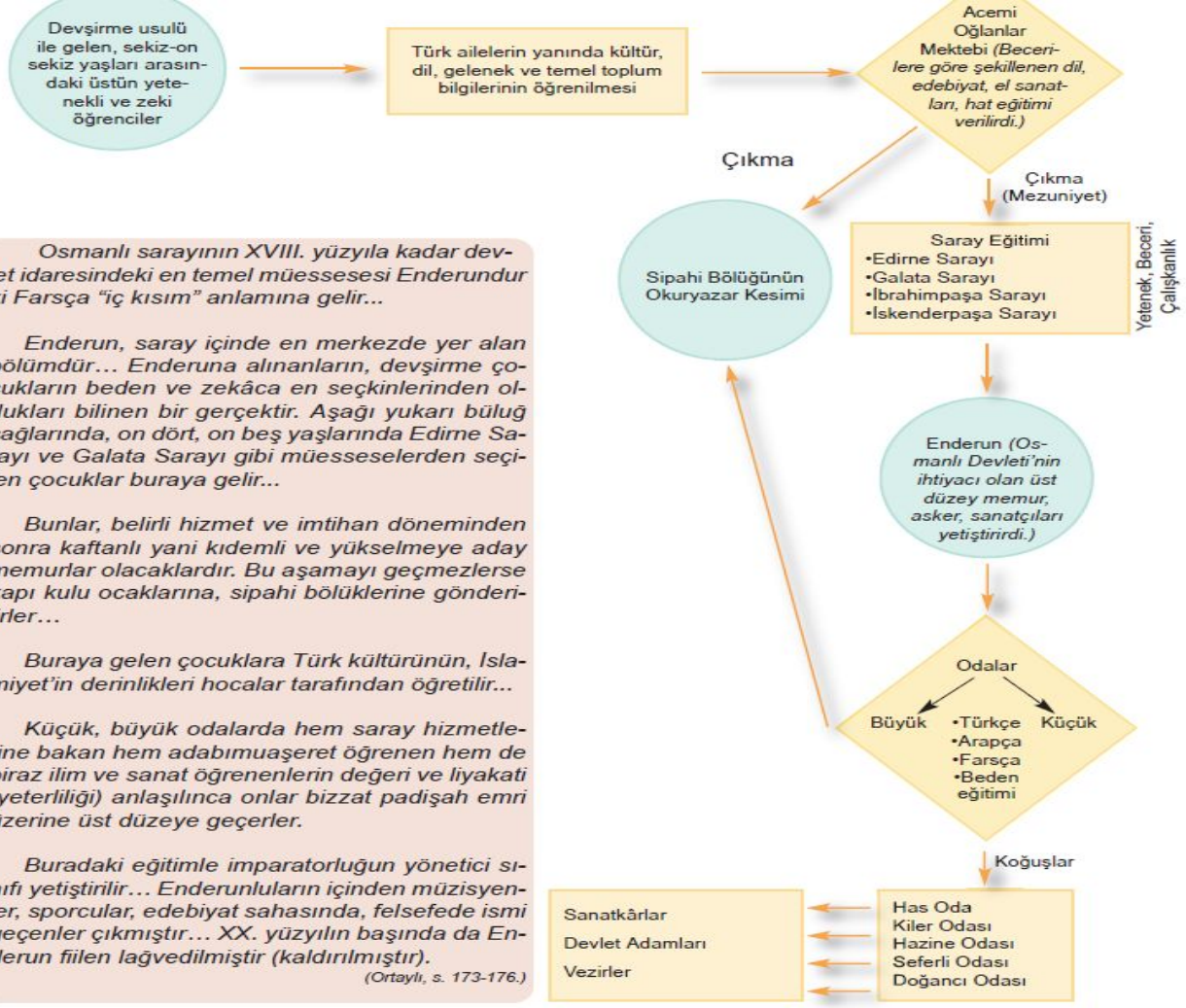
Yeniçeri Ocağı

Enderun

Pencik ve devşirme sistemi: Balkanlardaki Hristiyan çocuklarının Osmanlı ordusunun öncelikle asker ihtiyacını karşılamak üzere (kanunnameyle belirlenen kurallar çerçevesinde) alınıp yetiştirilmesi.

Osmanlı sarayının XVIII. yüzyıla kadar devlet idaresindeki en temel müessesesi Enderundur ki Farsça "iç kısım" anlamına gelir...

Enderun, saray içinde en merkezde yer alan bölümdür... Enderuna alınanların, devşirme çocukların beden ve zekâca en seçkinlerinden oldukları bilinen bir gerçektir. Aşağı yukarı buluş çağlarında, on dört, on beş yaşlarında Edirne Sarayı ve Galata Sarayı gibi müesseselerden seçilen çocuklar buraya gelir...

Bunlar, belirli hizmet ve imtihan döneminden sonra kaftanlı yani kıdemli ve yükselmeye aday memurlar olacaklardır. Bu aşamayı geçmezlerse kapı kulu ocaklarına, sipahi bölüklerine gönderilirler...

Buraya gelen çocuklara Türk kültürünün, İslamiyet'in derinlikleri hocalar tarafından öğretilir...

Küçük, büyük odalarda hem saray hizmetlerine bakan hem adabımuâşeret öğrenen hem de biraz ilim ve sanat öğrenenlerin değeri ve liyakati (yeterliliği) anlaşılınca onlar bizzat padişah emri üzerine üst düzeye geçerler.

Buradaki eğitimle imparatorluğun yönetici sınıfı yetiştirilir... Enderunluların içinden müzisyenler, sporcular, edebiyat sahasında, felsefede ismi geçenler çıkmıştır... XX. yüzyılın başında da Enderun fiilen lağvedilmiştir (kaldırılmıştır).

(Ortaylı, s. 173-176.)

Yaygın Eğitim Kurumları

1. Cami ve Medreseler

Topluma dinî, ahlaki bilgi ve nahiye verilen yerlerdi. Camilerde yapılan derslere herkes devam edebilirdi. Bu derslerde cemaat, hocanın etrafında toplanır; onun anlattıklarını dinlerdi. Camilerde halk siyasi ve sosyal konularda da bilgilendirilirdi.

2. Tekke ve Zaviyeler

Halka tasavvuf bilgisi, musiki ile halk edebiyatı öğretilen yerlerdi. Yaygın eğitim yanında ücra yerlerde yolcu barındırma, bölge güvenliğini sağlama, yeni yerlerin fethedilmesini ve buralara yerleşilmesini sağlama gibi işlevleri de vardı.

3. Kütüphaneler

Medrese külliyelerinin içinde ve yakınlarında kütüphaneler yapılırdı. Bu kütüphaneler öğretmen, öğrenci ve araştırmacılardan başka halka da açıktı. Okumuş kişilerin kitap bağışlaması geleneği sayesinde halk kütüphaneleri kitap sayısı bakımından zengindi.

4. Sahaflar (Kitapçılar)

Az bulunur, eski kitapların satıldığı sahaflar ile her türlü kitabın satıldığı kitapçılar; öğretmen, öğrenci, araştırmacı ve kitapseverlerin buldukları yerlerdi.

5. Loncalar

Ayakkabıcılar, hattatlar, sahaflar vb.nin kendi içinde grup oluşturduğu meslek örgütleriydi. Loncalarda geleneksel usta-çırak ilişkisiyle mesleki eğitim de verilmekteydi.

6. Kırathaneler

Aydınların, ediplerin ve halktan kişilerin toplanıp tartıştığı, şiir okuduğu yerlerdi. Bazı kahvehanelerde Oğuzname, Battal Gazi, Nasrettin Hoca, Leyla ve Mecnun, Keloğlan gibi eserler okunmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XIX. yy.a kadar savaş zamanı toplanan eyalet askerlerinin dışında merkezde sürekli askerlik yapan yalnız "Yeniçeri Ordusu" vardı. Osmanlı Devleti'nin kaderi üzerinde beş yüz on beş yıl olumlu ve olumsuz egemen olan, iki yüz yetmiş yedi yıl bir düzen içinde yürüyen bu askerî örgüt, geri kalan iki yüz elli yedi yılını hep isyanlar, kazan kaldırmalar, devlet işlerine karışmalar ve "Şunu, bunu istemezük!" gibi bağırıp çağırımlarla geçirmiştir.

Bu durum karşısında padişahlar, bu askerî örgütü dağıtarak yeni bir askerî örgüt kurmak için -bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanan- bazı girişimlerde bulunmuşlardır.

Osmanlı askerî eğitiminin Batılılaşmasında tek etken, yeniçeri düzeninin bozulması, onların çıkardığı huzursuzluklar değildir. Bunun yanı sıra başka nedenler de vardır ki bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Savaşta Yenilgiler

Osmanlı Devleti askerî yönden, cephede Avrupa ülkeleri ile sürekli yüz yüzeydi. XVIII. yy. Avrupa'sında artık, savaş teknik ve sanatına uygun subaylar yetişiyor ve savaş alanlarında da bunlar egemen oluyordu. Osmanlı orduları artık, sadece Avrupa orduları karşısında değil, Avrupalı uzmanlardan yararlanan Rus ve Mısır kuvvetleri karşısında da yeniliyordu. Bu da Batı tekniğine göre askerî okullar kurulmasını zorunlu kılıyordu.

2. Yabancı Uzmanların Etkisi

Orduların yenilgileri karşısında devlet ileri gelenleri, yabancı askerî uzmanlara müracaat ettiler. XVIII ve XIX. yy.larda çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen uzmanlar, askerî eğitimin Batılılaşması için önerilerde bulunmuşlar ve bilfiil de çalışmışlardır.

3. Sivil Hayatta Medrese Düzeninin Etkisi

Sivil hayatta medrese düzeninin ve fikirlerinin egemen olması, Batılılaşmanın ancak askerî alanda ve askerî kurumlar aracılığıyla olabileceği fikrini yaymıştır.

Nedenler	Kurumsal Etkiler	Eğitim ve Bilimle İlgili Sonuçları
• Ordunun cephelerde başarısız olması	• Askerî mühendishanelerin, • Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanenin (Tıp doktoru yetiştirirdi.), • Harp Okulunun açılması	• Batı dili (Fransızca) öğretilmesi • Pozitivizmin Türkiye'ye girmesi • Akli bilimlerin öğretilmesi
• Askerî modernleşmenin oluşturduğu kültür değişmesi	• Mızıka-i Hümayun Mektebinin (Ordu bandosuna eleman yetiştirirdi.) açılması	• Devlet eliyle Batı müziği eğitiminin başlaması
• Yeni bir devlet örgütünün kurulması ve bunun doğurduğu personel ihtiyacı	• Mekteb-i Maarif-i Adliye (Devlet memuru yetiştirirdi.), • Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye (Yüksek öğretime öğrenci yetiştirirdi.), • Mekteb-i Mülkiyenin (Günümüzdeki siyasal bilgiler fakültesidir.) açılması	• Batı tipi bürokrasi için devlet memuru yetiştirilmesi

Geleneksel eğitimin yetersiz kalması ve değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap verememesi nedeniyle eğitim alanında yeni bazı fikirler ortaya atılmıştır. Bu ortamda, diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de eski-yeni tartışmaları ortaya çıkmış ve bu fikir ayrılığı, Osmanlı Devleti sona erene kadar devam etmiştir. Bu tartışmalarda taraf olanlar üç ana grupta toplanabilir:

1. Grup
Gelenekçiler

Var olan medrese sisteminin devamını savunanlar

2. Grup
Batıcılar

Çözümün Batı'ya yönelmekle sağlanabileceğine ve gerçekleştirilebileceğine inananlar

3. Grup
Sentezciler

Ne gelenekçi ne de Batıcı olunamayacağını, iki grubun görüşünden de yararlanılabileceğini söyleyenler

Yeni Eğitim Kurumları ve Özellikleri

- 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde kişi hak ve özgürlüklerinin devlet güvencesi altında olduğu ifade edilmiş; gayrimüslim halka askerlik, vergi, memuriyet gibi konularda haklar verilmiştir. Ayrıca, bu fermanın adı olan Tanzimat Döneminde, devlet teşkilatı ile sosyal ve ekonomik yaşamda da köklü düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler, Batı modelinde, yarı laik yeni bir eğitim sisteminin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Dönemin devlet adamlarının desteğiyle kurulan yeni eğitim sistemi, 1869 Maarif- i Umumiye Nizamnamesi'yle sistemli bir bütünlük kazanmıştır. İlk, orta ve yükseköğretimden oluşan bu sistemin yanı başında geleneksel sistem de devam etmiştir.

Tanzimat Döneminde Açılan Okullar ve Özellikleri

▣ İlköğretim

- ▣ • 1847 yılında çıkarılan İlköğretim Talimatnamesi ile ilköğretimde bazı düzenlemeler yapıldı. Önceleri sadece okuma eğitimi verilen sıbyan mekteplerinde yazma da öğretilmeye başlandı. Eğitimde ödül ve disiplin anlayışında olumlu değişimler oldu. Hocaların denetlenmeleri amacıyla müfettişler görevlendirildi. 1848'de rüştiyelere medrese dışından öğretmen sağlamak amacıyla Türkiye'nin ilk öğretmen okulu olan Darülmuallimin-i Rüştiye açıldı.

-
- • 1859'dan itibaren kız rüştiyeleri açılmaya başlandı. İlköğretimin ikinci kademesinde yer alan rüştiyeler, askerî rüştiyeler ve mülkiye rüştiyeleri olarak ayrılıyordu. Mülkiye rüştiyelerinin mezunları memur oluyor, askerî rüştiyeler ise üst askerî eğitime öğrenci hazırlıyordu.

-
- • 1868'de İstanbul'da Darülmualimin-i Sıbyan açıldı. Sıbyan mekteplerindeki gelişmelere paralel olarak yeni tip öğretmen yetiştirilmesi amacıyla açılan bu okulu, daha sonra diğer vilayetlerde açılan darülmualimin-i sıbyanlar izledi.
 - • 1869'da eğitimle ilgili genel düzenlemeler yapan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarıldı. Bu nizamname, beş yüz evi geçen kasabalarda rüştiye açılmasını ve sıbyan mektebini bitirip diploma alanların rüştiyeye sınavsız kabul edilmelerini öngörüyordu.
-
-

Dönemin padişahı Abdülmecit (1839-1861), 1845'te yayımladığı bir iradesinde "eğitimin din ve dünya açısından herkese gerekli olduğunu, halkın cehaletinin giderilmesi gerektiğini" belirtiyor, "bunun için de sıbyan ve rüştiye mekteplerinde yeni düzenlemeler yapılacağını, bir darülfünun (üniversite) kurulacağını" ifade ediyordu. Bu kurumların ilk ikisinde tüm Osmanlı vatandaşları dinî görevlerini ve kendi işlerinde kimseye muhtaç olmayacak kadar çeşitli hayat bilgilerini öğrenecekler, darülfünunda da üst düzeyde dinî ve müspet bilimlerle derinleşeceklerdi.

yayim.meb.gov.tr

Ortaöğretim

- İdadi adıyla bilinen okulların ilki (Mekteb-i Fünun-ı İdadiye), İstanbul'da açıldı (1845). Okul daha sonra Kuleli Askerî İdadisi adını aldı.
- Askerî idadilere daha sonra 1874'te ilki açılan mülki idadiler eklendi.
- İdadilerde din derslerinin yanı sıra kimya, cebir, resim, Fransızca, Türkçe gibi dersler verilmekteydi.
- Rüştiye üzerine üç yıl eğitim veren idadiler, bir üst öğretime öğrenci hazırlamanın yanı sıra tebaayı kaynaştırma amacı da taşıyordu.
- 1868'de İstanbul'da Galatasaray Sultanisi açıldı. Ortaöğretimde sultani adıyla açılan ilk okul olan Galatasaray Sultanisinin kuruluş amacı, Batı dili (Fransızca) bilen Osmanlı vatandaşları yetiştirmektir.
- 1873'te, kimsesiz çocukları kabul eden Darüşşafaka açıldı.
- 1874'te, idadi öğretmeni yetiştirmek için Darülmüallimin-i Ali kuruldu.

Mekteb-i Fünun-ı İdadiye (sonraki adıyla Kuleli Askeri Lisesi)

Tanzimat döneminde açılan okullardan bazıları şunlardır:

Mesleki ve Teknik Eğitim

1842'den itibaren açılan okullar

- Baytar Mektebi
- Orman Mektebi
- Mekteb-i-Maarif-i-Adliye
- Sanayi Mektebi
- Cevri Kalfa Mektebi
- Kız Sanayi Mektebi

Yabancı Okulları

1839'dan itibaren açılan yabancı okulları özellikle İstanbul'da yoğunlaşmıştır. Bu okulların en tanınmışları şunlardır:

- Saint Benoit (Sen Benua)
- Notre Dome de Sion (Notır Dam de Sion)
- Saint Joseph (Sen Jozef)
- Robert Koleji
- Amerikan Kız Koleji

(Akyüz, s. 151-161'den derlenmiştir.)

▼

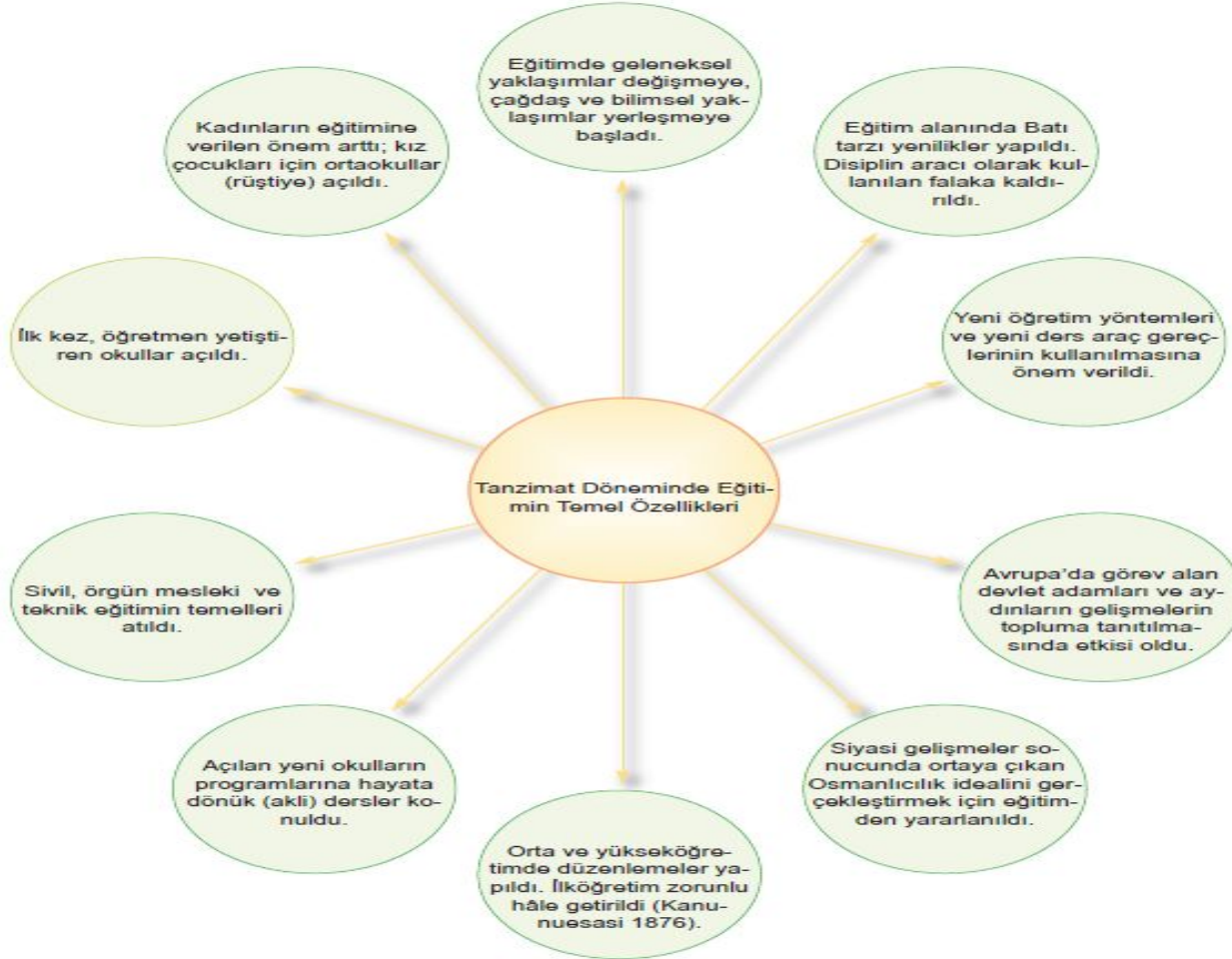

- Darülfünun, kuruluş kararı 1846'da alınmasına rağmen 1863'te İstanbul'da açılmıştır.
- On altı yaşından büyük olanlar okula kabul edilecek, halk da dersleri izleyebilecekti.
- Kimyager Derviş Paşa'nın konuşmasını ve yapılan elektrik deneylerini dershanede yer bulamayan halk dışarıdan büyük bir merakla izledi.
- Eğitim süresi genel eğitim için üç yıl , mühendisler için dört yıl olarak belirlendi.
- 1865'te okul binası yanınca eğitime ara verildi.
- Hukuk, Edebiyat, Riyaziye gibi bölümlere ayrılan okul, 1869'da düzenlenerek yeniden açıldı.
- Dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın konuşmasıyla açılan Darülfünunda hümanizm ve pozitivism gibi felsefi akımlarla ilgili eserler de okutuldu.
- Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye adıyla diğer yüksekokullar da açıldı.

Istanbul Üniversitesi

Tanzimat Döneminde Eğitimin Temel Özellikleri

Tanzimat Fermanı'nın okunması

İlk rüştiyenin açılması

Genel Okullar Bakanlığının (Genel müdürlük seviyesinde idi.) kurulması

Islahat Fermanı ile gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının okul açma hakkının uluslararası güvenceye kavuşması

İlk kız (inas) rüştiyesinin açılması

Darülmuaallimin-i Sıbyan (İlköğretmen Okulu)ın açılması

Darülfünunun ikinci kez açılması

İlk kız öğretmen okulu (Darülmuaallimat)nın açılması

İstanbul'da ilk mülki idadinin açılması

1869 Nizamnamesi'nde kararı alınan İstanbul Darülmuaallimin-i Kebirinin (Yüksek Öğretmen Okulu) açılması

Kanunuesasi ile, isteyen herkesin istediği tarzda bir okul açabilmesi ve denetimin devlet tarafından yapılmasına olanak verilmesi

1839

1845

1846

1848

1851

1856

1857

1859

1863

1868

1869

1870

1874

1876

Geçici Eğitim Meclisinin kurulması

İlk öğretmen okulu (Darülmuaallimin)nin açılması

Temel görevlerinden biri ders kitaplarını hazırlamak olan Encümen-i Danişin kurulması

Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı)nin kurulması

Darülfünun (İstanbul Üniversitesi)un açılış denemesi

Mekteb-i Sultaninin açılması

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayımlanması; bu eğitim genel tüzüğü ile devletin açacağı okulların kademelendirilmesi, tanımlanması ve programların belirlenmesi

İ Bu tüzüğe göre okullar; sıbyan mektebi, rüştiye, idadi şeklinde kademelendirilmiştir. İstanbul'da bir üniversite açılması da öngörülmüştür.

Fikir Akımları ve Eğitim

Tanzimat'tan itibaren Osmanlı devlet ve fikir adamları, devletin çöküş ve dağılmasını önlemek amacıyla bazı fikirler ileri sürmüşlerdir. Bu fikirler Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarını oluşturmuştur. Söz konusu akımlar, devlet ve ülkenin kurtuluş ve gelişimi için ürettikleri çözüm projelerinde eğitime büyük önem vermişlerdir. Bunların eğitime yükledikleri stratejik roller şöyle özetlenebilir:

Fikir Akımı	Eğitime Yüklediği Stratejik Roller
Osmanlıcılık	Eğitim, devletin kurtuluşunu sağlayacak en önemli araçtır. Birlik ve bütünlüğün güvencesi olacak "Osmanlı milletinin" oluşturulması için, farklı milletler ve dinlere mensup çocuklar arasında duygu ve düşünce birliğini sağlamak gerekir. Bu ise söz konusu çocukların aynı çatı altında eğitime tabi tutulması ile mümkün olabilir. Eğitimin iyileştirilmesi zorunludur.
İslamcılık	Devletin kurtuluşunu Osmanlı halkı arasında İslam inanç ve birliğinin kuvvetlendirilmesinde gören bu akım, özellikle II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) etkili olmuştur. Bu dönemde, Müslüman çocuk ve gençlere daha fazla din eğitimi verilmiştir. İslamcılık akımının etkisi, Balkan Savaşı yıllarında azalmıştır.
Batıcılık	Tek başına uygulamaya konmamıştır. Eğitimin dinden bağımsız hâle getirilmesi ve yeni pedagojik yaklaşımların uygulanması noktasında etkili olmuştur.
Türkçülük	Devletin kurtuluşunu Türklük bilincinin güçlendirilmesinde, genişlemesini ise Türk birliğinin kurulmasında görür. Ziya Gökalp başta olmak üzere birçok aydın tarafından savunulan bu akım, eğitimin "millî" olması gerektiğini savunur. Yeni nesillerin Türklük ve Türk dünyası hakkında bilgilendirilmesini öngörür.

-
- 1876'da meşrutiyetin ilanı ile Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası yürürlüğe konmuştur. Ardından meclis açılmış ve Osmanlı Devleti'nin yönetim şekli meşrutiyet olmuştur. Ancak meşrutiyet, mutlakiyeti tamamen ortadan kaldıramamıştır. Kısa bir süre sonra da dönemin padişahı II. Abdülhamit, Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek Anayasa'yı yürürlükten kaldırmış ve Meclisi kapatmıştır.
 - Böylece 1908'de ilan edilecek olan II. Meşrutiyet'e kadar padişahın yetkileri aynen kalmıştır. Mutlakiyet döneminde eğitim alanında pek çok yenilik ve gelişme meydana gelmiştir. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, yurt dışından ordunun eğitimi için subaylar getirilmesi; *usul-i cedit* (yeni yöntem) adı verilen pedagojik yenileşme hareketi ile ders araç ve gereçlerinin, öğretim yöntemlerinin ve öğretmen niteliğinin değiştirilmeye çalışılması, çok sayıda modern okulun açılması bu gelişmelerden bazılarıdır.
-
-

II. Abdülhamit'in tahta çıkması

1876

II. Abdülhamit'in Meclisi kapatması, I. Meşrutiyetin sona ermesi

1876

Kanunuesasi'nin ilanı ve I. Meşrutiyet Döneminin başlaması

1878

Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebinin açılması

1880

Yeni kurulan yarı laik hukuk/yargı sisteminin hukukçu gereksinimini karşılamak için Hukuk Mektebinin açılması

1882

Vakıflara bağlı medreselerin Maarif Nezaretine devredilmesi

Ticaret Mekteb-i Alisi (Ticaret Yüksekokulu)nin açılması

1883

Aşar vergisine ek olarak maarif vergisinin alınmaya başlanması

Hendese-i Mülkiye Mektebi (Mülki Mühendislik Okulu)nin açılması

1884

Beyazıt Devlet Kütüphanesinin açılması

Merzifon Amerikan Kolejinin açılması

1886

Bağ ve Aşı Ameliyat (Uygulama) Mektebinin açılması

1887

Fenn-i Resim ve Mimari Mektebinin açılması, Amelî (Uygulamalı) Ziraat Mektebinin açılması

1889

Dilsiz(ler) Mektebinin açılması

Körler Mektebinin açılması

1890

1892

Gümrük Memurları Mektebinin açılması

Darülfünun (üniversite)un tekrar açılması

1900

II. Meşrutiyet Döneminde İlk, Orta ve Yükseköğretimdeki Gelişmeler

Okul Öncesi Eğitim

- İlk anaokulu öğretmenleri, gayrimüslim kadınlardır. 1915'te Darülmuallimat'a bağlı olarak açılan Ana Muallime Mektebinde Müslüman-Türk anaokulu öğretmenleri yetiştirilmeye başlanmıştır.
- Bu okullara 4-5 yaş grubu öğrenciler alınmıştır.
- Dinî ve millî hikâyelerin okutulması, yürüyüş, beden hareketleri, resim inceleme, el işi çalışmalarının yapılması öngörülmüştür.
- Resmî ve özel anaokullarının açılmasına izin verilmiştir.

Ortaöğretim

- İdadiler genellikle büyük şehirlerde açılmışken rüştiyeler kasabalara kadar yayılmıştır.
- Bu dönemde, erkeklere ve kızlara mahsus yatılı okullar açılmıştır.
- İdadiler, daha sonra sultani adını almıştır.
- Bu okullarda yedi yıl eğitim yapılması kararlaştırılmıştır.
- Sultanilerde dil, tarih, fen bilimleri, matematik, resim, din gibi dersler okutulmuştur.

İlköğretim

- 1913'te çıkarılan Geçici İlköğretim Kanunu ile ilköğretim zorunlu hâle getirilmiştir.
- İlköğretim, altı yıl olarak belirlenmiştir.
- Derslerde drama ve tiyatro uygulamaları yapılarak ezbercilikten uzaklaşmaya çalışılmıştır.
- Okullaşma oranının az olması ve olumsuz yaklaşımlar nedeniyle istenilen sonuçlar alınamamıştır.
- Sıbyan mekteplerinin bir kısmı kapansa da eski yöntemle eğitim hâlâ devam etmektedir.

Yükseköğretim

- 1912'de hazırlanan Darülfünun Nizamnamesi ile Darülfünunda köklü reformlar yapılmıştır.
- Darülfünunun, bilim ve fennin yayılmasına hizmet eden bir kurum olmasına çalışılmıştır.
- Yurt dışından hocalar getirilmiş, branşlaşmaya gidilmiştir.
- Tüm bu çabalara karşın Darülfünun, bilim üreten bir kuruma dönüşmemiştir. Bu sonuçta o dönemin siyasi, sosyal, ekonomik şartları da rol oynamıştır.

4. Yenileşme Dönemi Osmanlı Düşünürleri

Prens Sabahattin

II. Abdülhamit'in yeğeni olan düşünür, Osmanlı'nın ilk sosyologlarından. Devletin kurtulması için eğitimin yeni zamana göre düzenlenmesi gerektiği fikrini savundu. Eğitimin amacını; beden, düşünce ve ahlak yönlerinden kişisel yetenekleri artırmak olarak açıkladı.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu

1908'de İstanbul Darülfünunu Tabiat Bilimleri Bölümünden mezun olduktan sonra öğretmenliğe başladı. Maarif Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderildi. Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya'daki okulları inceledi. İstanbul Üniversitesi, Gazi Eğitim Enstitüsü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde yöneticilik ve öğretmenlik yaptı. İlköğretimde okuma eğitimi hakkında çalışmalar yaptı. Eğitimde güzel sanatların (özellikle tiyatrunun) önemini ilk vurgulayanlardan biriydi. Çağdaş eğitim düşüncesinin Türkiye'ye girişinde önyak oldu.

Ziya Gökalp

İstanbul'da Baytar (Veteriner) Mektebini bitirdi. Bugün örgün-yaygın eğitim şeklindeki eğitim tasnifini yaptı, terminoloji geliştirdi. Öğretmen sorunlarına eğildi. Halkçılık, milliyetçilik, laiklik, millî tarih, kültür, dilin sadeleşmesi, kadın hakları gibi konularda Atatürk'e ilham kaynağı oldu. Üniversite ve eğitim kongrelerinin önemine işaret etti. Daha sonra sosyoloji çalışmaları yaparak İstanbul Üniversitesinde sosyoloji profesörü oldu.

Satı Bey

Yemen'de doğdu. Mülkiye Mektebini bitirdikten sonra orta dereceli okullarda öğretmenlik yaptı. 1909'da İstanbul Öğretmen Okuluna müdür olarak atandı. Fenniterbiye (eğitim bilimi) meslek derslerini okuttu.

Ethem Nejat

Yüksek Ticaret Mektebini bitirdi. Uzun yıllar Amerika ve Fransa'da yaşadı. Eskişehir Maarif Müdürü iken gönüllü olarak I. Dünya Savaşı'na katıldı. 1920 sonlarında Millî Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçti. Tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak bir eğitim sistemini savundu. Çevre koruma, beden eğitimi, müzik, el işleri, tarım gibi derslerin önemine dikkat çekti.

Selim Sabit Efendi

Padişahın izni ile Fransa'da eğitim aldı. Çağdaş pedagojinin Osmanlı Devleti'ne girmesinde etkili oldu. Öğretmenlere rehber olmak amacıyla *Rehñümâ-yı Muallimîn* (Öğretmenlerin Yol Göstericisi) adlı kitabı yazdı. Bu kitapta usul-i cedide göre açılan okulların nasıl olması gerektiğini anlattı. Bir diğer kitabı *Muhtasar Tarih-i Osmânî* (Kısaltılmış Osmanlı Tarihi)'yi, ilköğretim tarih derslerinde okutulması için yazdı.

Ethem Nejat

Yüksek Ticaret Mektebini bitirdi. Uzun yıllar Amerika ve Fransa'da yaşadı. Eskişehir Maarif Müdürü iken gönüllü olarak I. Dünya Savaşı'na katıldı. 1920 sonlarında Millî Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçti. Tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak bir eğitim sistemini savundu. Çevre koruma, beden eğitimi, müzik, el işleri, tarım gibi derslerin önemine dikkat çekti.

Selim Sabit Efendi

Padişahın izni ile Fransa'da eğitim aldı. Çağdaş pedagojinin Osmanlı Devleti'ne girmesinde etkili oldu. Öğretmenlere rehber olmak amacıyla *Rehnümâ-yı Muallimîn* (Öğretmenlerin Yol Göstericisi) adlı kitabı yazdı. Bu kitapta usul-i cedide göre açılan okulların nasıl olması gerektiğini anlattı. Bir diğer kitabı *Muhtasar Tarih-i Osmânî* (Kısaltılmış Osmanlı Tarihi)'yi, ilköğretim tarih derslerinde okutulması için yazdı.

Emrullah Efendi

Mülkiye Mektebinden mezun oldu. Çeşitli illerde maarif müdürlüğü yaptı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra milletvekilliği, daha sonra da maarif nazırlığı (millî eğitim bakanlığı) görevinde bulundu. Darülfünunda eğitim dersleri verdi.

3. ÜNİTE

CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM

1920

3 Mayıs 1920: Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı) kuruldu.

- Böylece eğitim işleri, İstanbul Hkmeti ve TBMM Hkmeti tarafından iki ayrı merkezden yrtlmeye başlandı.

1921

25 Mart 1921: Telif ve Tercüme Heyeti kuruldu.

- Telif ve Tercüme Heyeti, gönderilen eserleri inceleyerek verilecek ödülün miktarını belirliyordu.

15 Temmuz 1921: Maarif (Eğitim) Kongresi toplandı.

- Öğretmenler ve uzman kişilerin görüşleri alınarak eğitim-ğretim konularının görüşüldüğü ilk toplantıdır. Millî eğitim şralarının temeli olarak kabul edilebilir.

1922

1921-1922 Öğretim Yılı: Darülfünunda karma eğitime geçildi.

• İnas (Kız) Darülfünunu, 1922'de Darülmuallimat-ı Aliyeden ayrılıp Darülfünuna bağlandı. Derslerini yine erkeklerden ayrı olarak başka saatlerde yapacaktı. Fakat, fen ve edebiyat şubelerindeki kız öğrenciler, kendi sınıflarını boykot edip erkek öğrencilerin sınıfına gitmişler ve İnas Darülfünunu Eylül 1921'de tarihe karışmıştır.

(Akyüz, s. 396.)

1922: Maarif Nezaretinin tüm örgütleri Maarif Vekâletine bağlandı.

• 1922 yılında eğitim kurumlarının çoğu kendi isteğiyle, Ankara'da bulunan Maarif Vekâletine bağlandı. Saltanatın kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti sona erince İstanbul Hükûmeti'ne bağlı tüm kurumlar aynı bakanlığa devredildi.

1923

15 Temmuz 1923: I. Heyet-i İlmiye (Bilim Kurulu) Toplantısı yapıldı.

• Mevcut eğitim sorunlarını belirlemek ve bunlara çözüm yolları geliştirmek üzere toplandı.

Toplantının adı: Maarif Kongresi

Toplantının tarihi: 15-21 Temmuz 1921

Toplantının yeri: Ankara'da Darülmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu) Konferans Salonu

Toplantıda alınan bazı kararlar:

- Çocukları hayatta başarılı kılacak kabiliyette yetiştirmek için bir program hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Dört sene olan ilköğretimin beş yıla çıkarılması gerekmektedir.
- O zamana kadar uygulanan ilköğretim programları uygulamaya müsait değildir.
- Halk eğitimi için, yüksek programlar yerine onlar için gerekli olan dil, din ve hesap dersleri okutulmalıdır.
- Köy ve kentlerin ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle ilkokul programları ayrı ayrı hazırlanmalıdır.
- Meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesi mümkün değildir.
- Sanat ve bir iş edinmek için yeteneklerin esas olduğu kız okullarında kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli olan pratik bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

Toplantının adı: I. Heyet-i İlmiye

Toplantının tarihi: 15 Temmuz 1923

Toplantının yeri: Ankara'da Darülmuaallimin (Erkek Öğretmen Okulu) Konferans Salonu

Toplantıda alınan bazı kararlar:

- İlköğretim altı yıla çıkarılmalıdır.
- Öğrenci sayıları ilkokul 1 ve 2. sınıflarda 30'u, diğer sınıflarda 40'ı aşmamalıdır.
- Zorunlu eğitim yaşındaki çocuklar, yabancı okullarına gönderilmemelidir.
- Küçük köyler için yatılı bölge ilkokulları açılmalıdır.
- Sultani adı liseye çevrilmelidir.

Ankara'da bir heyet-i ilmiye teşkil olunuyor

15 Temmuz'da Ankara'da, Maarif Teşkilatı hakkında müzakeratta bulunmak üzere, mütehassıslardan mürekkep bir heyet-i ilmiye akd-i ictimâ edecektir.

Günümüz Türkçesiyle:

Ankara'da bir bilim kurulu oluşturuluyor

15 Temmuz'da Ankara'da, Millî Eğitim Teşkilatı hakkında görüşmelerde bulunmak üzere, uzmanlardan oluşan bir bilim kurulu toplanacaktır.

(Basından, Temmuz 1923.)

Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu çıkarıldı.

Ortaokullarda (ilköğretim 2. kademe) karma eğitime geçildi.

Tekke ve zaviyeler kapatıldı.

Köy muallim mektepleri faaliyete başladı.

Millet mektepleri açıldı.

Türk Dil Kurumu kuruldu.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kuruldu.

Köy öğretmen okulları açıldı.

1924

Şeriye ve Evkaf Vekâleti (Din ve Vakıflar Bakanlığı) kaldırıldı.

Musiki Muallim Mektebi açıldı

Medreseler kapatıldı.

1925

Ankara Hukuk Mektebi Açıldı.

1926

Gazi Eğitim Enstitüsü açıldı.

1927

1928

Yeni Türk alfabesi kabul edildi.

1931

Türk Tarih Kurumu kuruldu.

1932

1933

Üniversite reformu yapıldı.

1935

1936

Köy öğretmenleri yetiştirme kursları açıldı.

1937

